

ROLA I ROZWÓJ UBEZPIECZENIA MAJĄTKOWEGO W ROLNICTWIE: DOŚWIADCZENIE POLSKI

E. Ważna, Dr

*Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna
im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu*

© E. Ważna, 2018

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2018.01.054>

Ważna E. Rola i rozwój ubezpieczenia majątkowego w rolnictwie: doświadczenie Polski

W artykule dokonano oceny ogólnej sytuacji na rynku ubezpieczeń majątkowych w rolnictwie Polski w latach 2010-2015, zwracając należytą uwagę na najnowsze regulacje prawne. Zaprezentowano rezultaty badania charakterystyki systemu i rodzajów ubezpieczeń majątkowych w Polsce, ich podziału oraz rozwoju majątkowoubezpieczeniowego rynku w polskim rolnictwie. Przeprowadzono szczegółowe analizy ubezpieczenia rolników od odpowiedzialności cywilnej, ubezpieczenia budynków gospodarczych, upraw i zwierząt gospodarskich. Wskazano słabe momenty obecnego systemu ubezpieczeń, a mianowicie: niewystarczającą wiedzę rolników na temat korzyści, oferowanych przez polisy ubezpieczeniowe, pośpieszenie zorganizowaną pomoc państwa dla rolników w sytuacjach kryzysowych oraz niewielką liczbę posiadaczy polis wśród rolników w przypadku ubezpieczenia wysokiego ryzyka. Ustalono, że narazie rolnicy w Polsce korzystają prawie wyłącznie z ubezpieczeń obowiązkowych (budynki i odpowiedzialność cywilna (OC) rolnika), zaś w bardzo małym stopniu wykorzystują ubezpieczenia o charakterze jak do tej pory dobrowolnym, dotyczące produkcji, a więc – głównej podstawy otrzymywania bieżących dochodów. Szczególną uwagę zwrócono na dostępność ubezpieczeń dla rolników, kryterium decyzji o zakupie ubezpieczeń majątkowych, zainteresowania rolników ubezpieczeniami i poziomu ich uczestnictwa w systemie oraz kryterium wykorzystania dopłat do ubezpieczeń.

Wyznaczono czynniki, wpływające na kształtowanie się barier efektywnego funkcjonowania i rozwoju systemu ubezpieczeń w sektorze gospodarki rolnej oraz uzasadniono główne kierunki ewentualnej poprawy tego systemu.

Analizę danych statystycznych opracowano na podstawie informacji, zawartych w biuletynach rocznych i kwartalnych Komisji Nadzoru Finansowego, rocznikach statystycznych GUS oraz sprawozdaniach z Ustawy Budżetowej. Do analizy stanu prawnego posłużono się obowiązującymi przepisami ubezpieczeniowymi. W trakcie analizy wykorzystano rezultaty stosowania metod statystyki opisowej oraz zestawienia tabelaryczne i graficzne.

Słowa kluczowe: rolnictwo, ubezpieczenia, ubezpieczenia majątkowe, ubezpieczenia dobrowolne.

Ważna E. Property insurance in agriculture: the experience of Poland

In the paper an assessment of the general situation prevailing on the market of property insurance in agriculture in 2010–2015 has been made, with due attention for the latest legal regulations. The results of the study of system characteristics and types of property insurance in Poland, their division and the development of insurance-related assets in Polish agriculture are presented. Detailed analyses of the insurance of farmers against civil liability, of the insurance of farm buildings, crops and livestock have been conducted. The weak points of the present insurance system have been indicated, namely: the insufficient knowledge of farmers of the advantages offered by insurance policies, the state's hastily organized assistance to farmers in crisis situations and a small number of policy holders among farmers in the case of high-risk insurance. It was found that for the time being farmers in Poland almost exclusively use compulsory insurance (buildings and civil liability (OC) of the farmer), and to a small extent use insurance of a voluntary nature of production so far - the main basis for receiving current income. Particular attention was paid to the availability of insurance for farmers, the criterion of the decision to purchase property insurance, farmers' interest in insurance and the level of their participation in the system and the criterion of using insurance subsidies.

The factors influencing the formation of barriers to the effective functioning and development of the insurance system in the agrarian sector of the economy are determined and the main directions of possible improvement of this system are substantiated.

The analysis of statistical data was carried out on the basis of the information contained in the annual and quarterly bulletins of the Polish Financial Supervision Authority, statistical yearbooks of the Central Statistical Office and reports from the Budget Law. In order to analyze the legal status, the rules of compulsory insurance were used. During the analysis, the results of the use of descriptive statistics methods, as well as tabular and graphical information representation methods were used.

Key words: agriculture, insurance, property insurance, voluntary insurance.

Важна Е. Майнове страхування в сільському господарстві: досвід Польщі

Оцінено загальну ситуацію, що склалася на ринку страхування майна у сільському господарстві в період 2010–2015 років у Польщі, з належною увагою до останніх правових норм. Представлено результати вивчення системи та видів страхування майна в Польщі, їх класифікації та розвитку ринку страхування майна у польському сільському господарстві. Проведено детальний аналіз страхування фермерів від цивільної відповідальності, страхування сільськогосподарських будівель, сільськогосподарських культур і худоби. Вказані слабкі сторони існуючої системи страхування, а саме: недостатнє знання фермерів про переваги, надані страховими полісами, недостатня оперативність організації надання допомоги фермерам у кризових ситуаціях та невелика кількість страхувальників серед фермерів у разі страхування високого ризику. Встановлено, що селяни в Польщі зазвичай використовують обов'язкове страхування (будівлі та цивільно-правова відповідальність (цивільна відповідальність) фермера) і дуже мало безпосередньо виробництва – основної підстави для отримання поточного доходу. Особливу увагу було приділено доступності страхування для фермерів, критеріям прийняття рішення щодо майнового страхування, зацікавленості фермерів у майновому страхуванні, рівню їхньої участі в системі та критеріям використання доплат до страхування. Визначено чинники, що впливають на формування бар'єрів на шляху ефективного функціонування та розвитку системи страхування в аграрному секторі економіки, й обґрунтовано основні напрями можливого удосконалення цієї системи.

Аналіз статистичних даних був здійснений на основі інформації, що міститься в річних і кварталних бюлетенях Польської фінансової інспекції, статистичних щорічниках Центрального статистичного управління та звітів із Закону про бюджет. З метою аналізу правового статусу були використані правила обов'язкового страхування. У ході аналізу задіяно результати застосування методів описової статистики, а також табличних і графічних методів подання інформації.

Ключові слова: сільське господарство, страхування майна, добровільне страхування.

Ustawienie problemu. Z uwagi na nasilające się niekorzystne dla rolnictwa zjawiska atmosferyczne oraz szczególną jego wrażliwość na ryzyko, problem ubezpieczeń rolniczych nabiera specjalnego znaczenia. Ubezpieczenia majątkowe w rolnictwie dotyczą nie tylko rolników i zakładów ubezpieczeń, stanowią również problem ogólnospołeczny i ogólnoeconomiczny, wymagający racjonalnych i efektywnych rozwiązań legislacyjnych. Wynika to z faktu rosnących kosztów katastrof naturalnych, które w szczególności dotyczą rolnictwo i w przyszłości mogą powodować problemy w skali globalnej. Narazie rolnicy korzystają prawie wyłącznie z ubezpieczeń obowiązkowych (budynki i odpowiedzialność cywilna (OC) rolnika), zaś w bardzo małym stopniu wykorzystują ubezpieczenia o charakterze jak do tej pory dobrowolnym, dotyczące produkcji, a więc – głównej podstawy otrzymywania bieżących dochodów. I na tym właśnie polega

problem, który potrzebuje przeprowadzenia dalszych badań naukowych w celu poszukiwania możliwych wariantów jego rozwiązania.

Analiza ostatnich badań i publikacji. Ponieważ rolnictwo jest branżą specyficzną, a jedną z jej cech specyficznych jest jej bezpośrednio uzależnienie od warunków naturalnych (klimatycznych), co jest faktem obiektywnym, to ta branża różni się od innych wysokim ryzykiem zarówno dla samej branży a także i dla inwestycji w tym sektorze, co, w związku z powyższym, wymaga opracowania systemu różnych ubezpieczeń - ubezpieczenia upraw, ubezpieczeń majątkowych itp. Te problemy są w centrum uwagi wielu naukowców, w tym takich jak Janowicz-Lomott Łyskawa M., K. (2011), Kołosowska B., Walczak D. (2011), Ronka-Chmielowiec W. (2002), T. Sangowski (1985), Wicka A. (2011), Wojciechowska-Lipka E (2009) i inni. Jednak dynamiczna sytuacja na rynku ubezpieczeń

wymaga ciągłej uwagi do siebie pod względem rozwoju ubezpieczeń zgodnie z potrzebami realnej sytuacji i dywersyfikacji usług ubezpieczeniowych w celu zwiększenia efektywności ubezpieczeń tak dla ubezpieczycieli jak dla tych, którzy są ubezpieczeni. To właśnie określa znaczenie i aktualność tego artykułu i zawartych w nim materiałów.

Głównym celem artykułu jest prezentacja rezultatów badania charakterystyki systemu i rodzajów ubezpieczeń majątkowych w Polsce, ich podziału oraz rozwoju majątkowego ubezpieczeniowego rynku w polskim rolnictwie. Szczególną uwagę zwrócono na dostępność ubezpieczeń dla rolników, kryterium decyzji o zakupie ubezpieczeń majątkowych, zainteresowania rolników ubezpieczeniami i poziomu ich uczestnictwa w systemie oraz kryterium wykorzystania dopłat do ubezpieczeń.

Metoda badania i materiały. Analizę danych statystycznych opracowano na podstawie informacji, zawartych w biuletynach rocznych i kwartalnych Komisji Nadzoru Finansowego, rocznikach statystycznych GUS oraz sprawozdaniach z Ustawy Budżetowej. Do analizy stanu prawnego posłużono się obowiązującymi przepisami ubezpieczeniowymi. W trakcie analizy wykorzystano rezultaty stosowania metod statystyki opisowej oraz zestawienia tabelaryczne i graficzne.

Wykład wyników badań. Działalność rolnicza zawsze była silnie narażona na trudne do przewidzenia, zmiany czynników przyrodniczych wywierających wpływ na wielkość produkcji, a jednocześnie poddawana była silnym wahaniom cen wynikającym z sytuacji na rynkach. W związku z tym, rozwój ubezpieczeń gospodarczych w Polsce ma długą i bogatą historię. poziomie wspólnotowym.

Od 2006 roku polscy rolnicy otrzymali możliwość wykupywania polis ubezpieczeniowych chroniących ich produkcję z 50% dopłatą do składki z budżetu państwa. Było to możliwe dzięki wprowadzeniu szeregu ustaw (Ustawa ..., Nr 11; Ustawa ..., Nr.59; Ustawa Nr.124; Ustawa ..., Nr.150). Na ich mocy ubezpieczeniami z dopłatami z budżetu państwa objęte były uprawy: zbóż, kukurydzy, rzepaku, rzepiku, chmielu, tytoniu, warzyw gruntowych, drzew i krzewów owocowych, truskawek, ziemniaków,

buraków cukrowych lub roślin strączkowych. Ubezpieczenia te pozostawały ochroną o charakterze dobrowolnym. Obowiązkowo rolnik musiał ubezpieczyć jedynie budynek wchodzące w skład gospodarstwa rolnego i wykupywać polisy chroniące go od odpowiedzialności cywilnej wynikającej z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego. Oczekiwano, że zachęta w formie dopłaty do składki spowoduje, iż rolnicy chętniej zaczną korzystać z ubezpieczeń mających na celu ochronę produkcji, czyli pośrednio przychodów. W tabeli 1 przedstawiono zakres wypłaconych odszkodowań z ubezpieczeń OC w latach 2010–2015.

Dane Komisji Nadzoru Finansowego informują, że w latach 2010–2015 zanotowano wyraźny spadek liczby nabywanych polis obowiązkowych, co mogło być wynikiem wzrostu ceny ubezpieczenia. Pomimo bowiem spadku liczby nabywanych polis, w roku 2010 wystąpił (w stosunku do roku 2009) 6% wzrost wartości składki przypisanej brutto. Sytuacja ta wskazuje, że prawie 20-procentowa grupa rolników nie realizuje ustawowego obowiązku ubezpieczeniowego, czy to w formie ubezpieczenia budynków, czy OC. Wynika to może z faktu, że część gospodarstw traktuje wydatki na ubezpieczenia jako bezzasadne w kontekście potencjalnych korzyści, jakie ze sobą niosą. Analizując tendencje zmian na rynku ubezpieczeń majątkowych w rolnictwie, można jednak zauważyć niewielki wzrost sprzedaży obowiązkowych polis ubezpieczenia budynków i OC, co może świadczyć o wzroście świadomości ubezpieczeniowej bądź korzystniejszej ofercie skierowanej do rolników przez zakłady ubezpieczeniowe.

Od momentu wprowadzenia dotowanych ubezpieczeń upraw systematycznie zwiększa się powierzchnia pól obejmowanych ochroną (choć lata 2014 i 2015 charakteryzowały się pewnym spadkiem) jednak daleko jeszcze do zakładanej przez ustawodawcę powierzchni co najmniej 7mln ha upraw.¹ Wzrasta istotnie wartość średniej sumy ubezpieczenia na polisę (może to wynikać ze zmiany struktury ubezpieczanych upraw i obejmowania ochroną nowych rodzajów upraw – zob. tabela 2).

¹ Powierzchnia gruntów ornych w Polsce jest szacowana na ok 13,85 mln ha, co daje Polsce 3 miejsce wśród krajów UE.

Tabela 1

Liczba wypłat według daty wypłaty ubezpieczenia OC w mln zł w latach 2010–2015*

lata	OC – nieosobowe	OC - osobowe	AC	Razem
2010	3 268,5	814, 0	4 472, 2	8 554, 7
2011	3 161,0	730, 8	3 648, 3	7 540, 1
2012	3 074,3	884, 2	3 550, 1	7 508, 6
2013	2 974,4	890, 0	3 303, 9	7 168, 3
2014	3 088,0	1 114, 2	3 263, 8	7 466, 0
2015	779,0	329, 0	840, 4	1 948, 4

* Opracowanie własne na podstawie danych z GUS z dnia 3.08.2017.

Tabela 2

Charakterystyka realizacji ubezpieczeń dotowanych upraw w latach 2010–2015*

Lata	Suma ubezpieczenia-razem zakłady ubezpieczeń (w PLN)	Powierzchnia ubezpieczonych upraw rolnych (ha)	Średnia suma ubezpieczenia na 1 ha (w PLN)	Liczba umów-razem zakłady ubezpieczeń	Średnia suma na polisę (w PLN)	Średni areał na polisę (w ha)
2010	6 490 380 371	2 845 777	2 756	149 486	52 472	19
2011	7 843 806 413	3 032 633	3 376	13 425	73 965	22
2012	12 087 100 000	2 751 438	4 393	135 707	89 068	20
2013	14 232 245 240	3 398 811	4 187	151 101	94 190	22
2014	13 326 950 630	3 269 870	4 076	142 292	93 659	23
2015	13 695 065 130	2 832 606,	4 850	139 108	98 449	20

*Opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi i danych z zakładów ubezpieczeń.

Średni areał na jedną polisę wynosi ok. 20 ha i nie zmienił się on istotnie w latach 2015. Zatem ubezpieczają się głównie duże i bardzo duże gospodarstwa rolne (Kołosowska i Walczak, 2011). Potwierdzają to również badania Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej². Na skłonność do ubezpieczania wpływa

² Należy jednak zauważyć, iż badania te opierają się na danych z systemu FADN (ang. Farm Accountancy Data Network). System zbierania danych działa według trzech podstawowych zasad: a) dobrowolny udział rolnika, b) dane pozyskane są ściśle tajne, c) dane nie mogą zostać użyte przez organy podatkowe. W Polsce badaniu poddają się 12332 gospodarstwa, z czego 3215 zajmuje się uprawami polowymi jako wiodącym rodzajem działalności. Ze względu na dobrowolność podawania danych i rodzaj próby dane te budzą niekiedy wątpliwości interpretacyjne (odnoszą się raczej do gospodarstw reprezentujących większość produkcji i wartości dodanej wytwarzanej w polskim rolnictwie, a nie większości gospodarstw). Zob. np. A. Wicka [red.]. Uwarunkowania ograniczania ryzyka w produkcji roślinnej z wykorzystaniem ubezpieczeń, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2014, s.146.

także rodzaj uprawy (chmiel, rzepak, tytoń, rośliny strączkowe). Ponad 80% upraw rzepaku i rzepiku oraz blisko 90% chmielu jest objęte ochroną ubezpieczeniową.

Jak wynika z badań Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej największą średnią wartość składki odnotowano, co oczywiste, w bardzo dużych gospodarstwach, tam też przyrost składki w stosunku do roku poprzedniego był najwyższy – niemal dwukrotny. Jednocześnie w ostatnich latach dynamika średniej składki została wyhamowana w większości grup obszarowych. Warto jednak dodać, iż analiza przeprowadzona przez Instytut wskazuje, że udział procentowy składek na ubezpieczenia upraw w kosztach bezpośrednich gospodarstw jest na podobnym poziomie (nieco poniżej 4%). Jedyne w przypadku małych gospodarstw jest on większy i wynosi niemal 4,5% (Janowicz-Lomott i Łyskawa, 2011).

Wyższa średnia składka wynika nie tylko z objęcia ubezpieczeniem większej powierzchni, ale także ze skłonności dużych gospodarstw do ubezpieczania od większej liczby ryzyk. W przypadku małych gospodarstw najczęściej

wyberane jest jedno zagrożenie (głównie grad), gospodarstwa powyżej 20 ha częściej wybierają pakiet trzech ryzyk (Wicka, 2011). W przypadku bardzo małych gospodarstw rolnych znaczna redukcja wysokości średniej składki może wynikać z dwóch powodów:

a) znaczna zmiana zakresu ubezpieczenia (odejście od pełnego pakietu zawierającego również suszę na rzecz ubezpieczenia wyłącznie od gradu),

b) oferta cenowa dla małych gospodarstw nie odstaje znacznie na ich niekorzyść od cen oferowanych większym podmiotom (dla zakładów ubezpieczeń jest to ten sam poziom zagrożenia realizacji określonego zjawiska katastroficznego).

Podsumowanie. Przeprowadzona analiza rynku ubezpieczeń w rolnictwie wskazała na poprawiający się, ale nadal niezadowolający stan ochrony ubezpieczeniowej polskich gospodarstw rolnych. Niestety producenci rolni ograniczają zakres ochrony ubezpieczeniowej

do koniecznego minimum, na co wskazuje powszechność nabywania polis obowiązkowych oraz znikoma liczba zawartych ubezpieczeń dobrowolnych. Można wnioskować, że ustawowy obowiązek ubezpieczenia majątku jest jednym z kryteriów decydującym o zakupie polisy (Pawłowska-Tyszko J. 2011).

Zainteresowanie ubezpieczeniami majątkowymi w rolnictwie stopniowo wzrasta, na co skazuje niewielki wzrost sprzedaży polis obowiązkowych w analizowanym okresie oraz wyraźny (2,5-krotny pomiędzy 2005 a 2008 rokiem) wzrost zainteresowania polisami dobrowolnymi, zawartymi na pokrycie strat w produkcji rolnej. Wydaje się, że duży wkład w rozwój rynku ubezpieczeń dobrowolnych (upraw i zwierząt gospodarskich) można przypisać dotacjom państwowym, dzięki którym państwo może wspierać finansowo ubezpieczenie produkcji rolnej. Jest to ważny krok w kierunku upowszechniania tego typu polis, dający wymierne korzyści zarówno państwu, ubezpieczycielom, jak i samym ubezpieczonym.

BIBLIOGRAFIA

- Kołosowska, B. i Walczak, D., 2011. Rynek ubezpieczeń rolnych w Polsce – stan obecny i perspektywy. *Zeszyty Naukowe / Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*, 181, s. 90–99.
- Janowicz-Lomott, M. i Łyskawa, K., 2016. Funkcjonowanie dotowanych ubezpieczeń upraw w Polsce. *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, 2, s. 69-92.
- Pawłowska-Tyszko, J., 2011. Ubezpieczenia majątkowe w polskim rolnictwie. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 1, s. 3–4.
- Ronka-Chmielowiec, W. 2002. *Ubezpieczenia. Rynek i ryzyko (praca zbiorowa)*. Warszawa: PWE.
- Sangowski, T., 1985. Przyczynki do historii zakładów ubezpieczeń gospodarczych. *Studia ubezpieczeniowe*. Warszawa: PWN, s. 13–14.
- Ustawa o działalności ubezpieczeniowej z 28.lipca.1990 r.* (Dz. U. nr 11 z 1996 r. poz. 62).
- Ustawa o działalności ubezpieczeniowej z dnia 28 lipca 1990 roku* (Dz. U. nr 59, poz. 344 z późn. zm.).
- Ustawa o działalności ubezpieczeniowej z dnia 17 lipca 1995 roku* (Dz. U. Nr 150 poz. 1249, z późn. zm.).
- Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym oraz Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych z dnia 22 maja 2003 roku* (Dz. U. nr 124, poz. 1153 z późn. zm.).
- Vademecum klienta*. 2017. [online] Dostęp: https://rf.gov.pl/vademecum-klienta/abc-ubezpieczen/Ubezpieczenie_OC_rolnika__21029 [Data dostępu 3 sierpnia 2017].
- Wicka, A. i Wojciechowska-Lipka, E. 2009. Wspólna Polityka rolna a ubezpieczenia gospodarcze w rolnictwie polskim. *Zeszyty Naukowe SGGW, Polityki Europejskie, Finanse i Marketing*, 2(51), s. 213–214.
- Wicka, A., 2011. Ubezpieczenia gospodarcze w rolnictwie w latach 2004–2010, *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 13.1, s. 435–439.

Стаття надійшла 12.04.2018.

